

PRED 190 ROKMI VYPUKLO VÝCHODOSLOVENSKÉ ROĽNÍCKE POVSTANIE¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Sprivedným javom celého historického vývoja ľudstva boli aj rôzne choroby rozšírené v masovom meradle, známe ako epidémie a pandémie, ktoré si vyžiadali množstvo ľudských životov a neraz ich ako dôsledok sprevádzali nepokoje a vzbury. Takým bolo aj Východoslovenské roľnícke povstanie v roku 1831, ktoré svojim rozsahom patrí k najväčším protifeudálnym roľníckym povstaniam v Uhorsku. Vo viac ako 150 obciach sa vzbúrilo poddanské obyvateľstvo a celkový počet povstalcov sa odhaduje na 40 000 osôb. Zúčastnili sa ho roľníci slovenskej, rusínskej a maďarskej národnosti a v niektorých miestach aj baníci a mestská chudoba spoločne, bez rozdielu národnosti.

Bezprostredným impulzom k výbuchu povstania bolo výskyt cholery a preventívne opatrenia, ktoré sa proti jej šíreniu uskutočnili. Cholerová epidémia, ktorú z južného Ruska prenieslo do Haliče ruské vojsko v čase poľského povstania, vyburcovala rakúsku vládu a uhorské úrady, aby urobili protiopatrenia, ktoré by zabránili jej šíreniu v Uhorsku. V decembri 1830 sa na hraniciach s Haličou vytvoril kordón, ktorý strážilo vojsko. Prechod bol povolený len s osobitnými pasmi. Zriaďovali sa proticholerové komisie a boli vymenovaní proticholeroví komisári. Napriek tomu už v máji 1831 zasiahla Uhorsko epidémia cholery.

Po prvých prejavoch nákazy začali úrady robiť v obciach rozličné sanitárne opatrenia, čím sa snažili vzniknutú situáciu riešiť. Aby zabránili šíreniu epidémie, zakázali pohyb obyvateľstva. Toto opatrenie v čase začínajúcich letných prác znemožnilo tisíckam chudobného roľníctva a bezzemkom odísť na žatevné práce do bližších i vzdialenejších krajov a zabezpečiť si tak prostriedky na celoročnú obživu. Zákaz trhov a jarmokov, a najmä dovozu obilia situáciu ľudu ešte zhoršovali. Rôzne akcie, ako bolo chlórovanie studní, rozdávanie práškov, kopanie spoločných hrobov a pod., ktoré sa robili alebo nariaďovali v mnohých obciach ešte pred výskytom cholery, a to zaužívaným feudálno-vrchnostenským komandovaním a bez primeraného vysvetlenia obyvateľstvu, mysle ľudí ešte viac rozbúrili. Keď napriek takýmto sanitárnym opatreniam sa epidémia cholery naďalej šírila, zomrelo približne 20 000 ľudí, medzi ohrozeným obyvateľstvom sa šírila fáma, že cholera neexistuje a šľachta úmyselne trávi ľudí. Toto podozrenie v masách poddaných ešte viac utvrdila skutočnosť, že epidémia plienila najmä chudobné, zbedačené a vyhladované obyvateľstvo a panské sídla obchádzala.

Za podobných okolností sa začala medzi ľuďom šíriť i fáma, že do Uhorska má vtrhnúť ruské vojsko, ktoré podobne ako v Poľsku oslobodí poddaných od nadvlády zemepánov. Preto podľa jeho predstáv sa uhorskí páni stavali na stranu poľskej šľachty a vojensky obsadili hranice, aby zabránili príchodu Rusov. Kombinácia od-

---

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-19-0058 *Multietnicita a multikonfesionalita a ich vplyv na spoločenský, politický a kultúrny vývoj okrajových oblastí v prvej polovici 20. storočia (na príklade východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi)*.

poru proti úradným nariadeniam a stupňujúcim sociálnym napätím napokon vyústila do vzbury.

Hlavné príčiny Východoslovenského roľníckeho povstania totiž vyplývali z celkového nahromadenia hospodárskeho a sociálneho útlaku poddaných, čo vo zvýšenej miere zhoršilo životné pomery roľníkov najmä na východnom Slovensku. Mimoriadne tvrdo do tejto oblasti zasiahlo zaberanie pôdy pomocou nových komasácií a regulácie pozemkov, zvlášť zaberanie kopaníc znamenalo pre poddaných v niektorých prípadoch úplné zbedačenie, ktoré bolo navyše sprevádzané najhorším zneužívaním moci zemepánov – palicovaním a žalárováním. Situáciu zhoršovala nesprávna kvalifikácia akosti pôdy a s ňou spojené nespravodlivé zvyšovanie robôt až na trojnásobok, prechmaty panskej súdnej stolice, ťažké robotné povinnosti v prospech stolíc a na druhej

strane záhaľčivý život šľachty a úradníkov. So silnejúcim zbedačovaním roľníctva, ktoré na východnom Slovensku dosiahlo kritické rozmery, mimoriadne vzrastala aj jeho nespokojnosť a nenávisť voči vrchnosti a jej pomáhačom. Celkové zhoršenie sociálnych pomerov a postavenia poddaných spôsobila aj neúroda v roku 1830, v dôsledku ktorej mnohé východoslovenské obce už v zimnom období postihol hlad. Povstanie malo teda svoje sociálne pozadie a príčiny. Cholera bola ako iskra, ktorá zapálila požiar vyúsťujúci do veľkého sociálneho protifeudálneho vystúpenia ľudu.

Prvé nepokoje vypukli na východe Slovenska 19. júla 1831 v Košiciach, kde sa ľudia vzbúrili proti násilnému podávaniu liekov. Správa o košických nepokojoch sa rýchlo rozšírila po okolí a nepokoje sa rýchlo rozšírili po území celého východného Slovenska.

Masový charakter začalo nadobúdať povstanie v Zemplínskej stolici po vypuknutí vzbury 31. júla v Nižnom Žipove, neďaleko Trebišova. Na jej čele stál viackrát zvolený richtár obce Michal Pavúk. Bol ústrednou osobnosťou povstania nielen v tejto obci, ale aj v širokom okolí. Zo Žipova sa riadil spoločný postup viacerých obcí proti pánom a zásluhou uvedeného starostu tunajšie ľudové pohyby dostali cieľavedomejší protifeudálny charakter.

V roku 1938 bol postavený pri Haniske pri Prešove na kopci Furča pomník východoslovenského roľníckeho povstania. Tu sa odohrala jedna z najväčších zrážok povstalcov s vojskom. Foto: Stanislav Kurimai

Povstalci mali silné zázemie i v okolí Vranova, kde sa do povstania zapojilo okolo 30 obcí. Povstanie tu dokonca malo najprudší charakter z celej Zemplínskej stolice, vyznačovalo sa masovosťou a spoločným postupom viacerých obcí. Potlačiť sa ho podarilo až 12. augusta silou niekoľkých stotín vojska. Tým sa zabránilo jeho väčšiemu rozšíreniu do Šarišskej stolice, kde tiež vrela protipanská nálada ľudu. Nepokoje vypukli v Solivare, ale vyslaná jednotka vojakov ich ďalší vývoj znemožnila.

Iskra povstania sa však zo Zemplínskej stolice preniesla na územie susednej Spišskej stolice. Tu na strane roľníkov bojovalo i miestne banské robotníctvo a mestská chudoba. Povstanie v Zemplíne a na Spiši malo veľký ohlas. K prejavom nespokojnosti a k vzburám v menšom rozsahu došlo aj v susediacich stolicách – spomínanej Šarišskej, ale i Abovskej, Gemerskej a iných. Rozšíreniu povstania na celé Slovensko a možno aj na celé Uhorsko zabránilo to, že samo povstanie na východnom Slovensku prebiehalo živelne. Povstalci nemali jednotné vedenie a ani koordináciu. Na ich čelo sa postavili miestni vodcovia – richtári Michal Pavúk z Nižného Žipova, Ján Gajdoš z Markoviec, Michal Štefanov z Falkušoviec, Ľudovít Hanza z Jastrabia a iní, alebo chudobní zemanovia Peter Tašnady z Malých Raškoviec, Ladislav Kováč z Budkoviec, Ján Vali z Kopčian. Zemanovia sa zrejme usilovali využiť nespokojnosť poddaných v rámci vlastnej povstaleckej akcie.

Povstalci konali skôr živelne než s premysleným zámerom. Húfne prepadávali šľachtické sídla a fary, pričom vyše 20 osôb pripravili o život a majetok, trestali nielen šľachticov, ale aj panských úradníkov, krčmárov a kňazov, ktorým sa vyčítalo, že nadržávajú pánom. Vzbúrenci odmietali vykonávať poddanské povinnosti, odovzdávať zemepanský deviatok a cirkevný desiatok, vyhánali zemepánov z ich sídiel, pálili urbáre a chceli rozdeliť zemepanskú pôdu.

Z nepripravenosti a živelnosti tiež vyplynulo, že povstanie nevypuklo naraz na celom území, ale prehnalo sa cez obce ako požiar. Takto asi za mesiac od vypuknutia povstania boli zlomené aj posledné pokusy odporu. Na potlačenie povstania panovník František I. povolal vojsko, ktoré v priebehu augusta a septembra povstanie potlačilo. Do povstaleckých stolíc vládla i panovník sústredili vojsko, vyhlásili štatárium. Do 8. novembra 1831, keď panovník vydal zákaz ďalšieho trestania smrťou, popravili obesením na šibenicí 119 povstalcov. Okolo 40 000 poddaných, medzi nimi aj mnohé ženy a deti odsúdili za účasť v povstaní sčasti do žalárov, prevažne však na dereš. Okrem toho roľníci povstaleckých obcí museli uhradiť pánom škody vzniknuté povstaním, vydržiavať vojsko.

Udalosť vyvolala u reformne orientovanej šľachty a inteligencie presvedčenie o nutnosti zrušenia poddanstva. Povstanie ukázalo neodkladnosť riešenia roľníckej otázky, ktorá sa potom pevne zakotvila v programe reformného hnutia vedeného strednou šľachtou. Pod tlakom povstania uhorský snem prijal v rokoch 1832 – 1836 niekoľko opatrení zmierňujúcich niektoré služobnosti poddaných a v roku 1840 schválil prvýkrát zákon o možnosti vykúpenia sa poddaných z poddanskej závislosti so súhlasom zemepána. Jednu z najvýznamnejších revolučných zmien v Uhorsku, a to zrušenie urbárskych povinností roľníctva, panskej súdnej stolice, cirkevného desiatku, zemepanského deviatku, aviticity zemepanskej pôdy a vyhlásili všeobecné zdanenie a i., priniesli tzv. marcové zákony prijaté uhorským stavovským snemom na jar 1848.

Použitá literatúra:

- TAJTÁK, Ladislav. Východoslovenské roľnícke povstanie, jeho príčiny, priebeh a dôsledky. In *Roľnícke povstanie 1831. Zborník príspevkov prednesených na konferencii Roľnícke povstanie na východnom Slovensku v roku 1831 a jeho miesto v triednych bojoch poddaného ľudu*. Košice 15. – 16. 10. 1981. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo Košice, 1984, s. 11 – 27.
- Roľnícke povstanie roku 1831. In *Dejiny Vranova nad Topľou*. Zost. Imrich Michnovič. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach, 1992, s. 117 – 120. ISBN 80-85174-65-0.
- Dejiny Slovenska II*. Bratislava : Veda, 1987, s. 512 – 515.
- Kronika Slovenska I*. Dušan Kováč a kol. Bratislava : Fortuna Print & Adox, 1998, s. 415. ISBN 80-7153-174-X
- RAPANT, Daniel. *Roľnícke povstanie na východnom Slovensku roku 1831*. 1. 2. (Dejiny a dokumenty). Bratislava : 1953.
- BALÁŽ, Vojtech. *Sedliacke povstanie na východnom Slovensku r. 1831*. Košice : Nová brázda, 1948. 38 s.